

„Nem csak egyféle hős létezik”

Interjú Gaylen Ross rendezőnővel a Kasztner meggyilkolása című film készítőjével

A 16. Titanic Nemzetközi Filmfesztiválon mutatták be hazánkban a Kasztner meggyilkolása című amerikai dokumentumfilmet, amely Kasztner Rezső életét, halálát és tetteinek utólagos megítélését járja körül. Bár Kasztner a második világháború alatt ezrek életét mentette meg, később mégis árulónak bélyegezték és egy fiatal izraeli szélsőséges meggyilkolta, nevét pedig sokáig ki sem lehetett ejteni. A film bemutatását óriási érdeklődés kísérte, a rendező és Kasztner lánya, Zsuzsi jelenlétében zajló valamennyi vetítés teltház előtt zajlott.

– Hogyan talált rá Kasztner Rezső történetére?

– Bár pályafutásomat eredetileg színésznőként kezdtem, az elmúlt hosszú években rendezőként és producerként dokumentumfilmeket dolgozom. 1997-ben a Blood Money: Switzerland's Nazi Gold (Vérdíj: Svájc náci aranya) című filmen dolgoztunk, amikor először hallottam Kasztner Rezső nevét. Rudolfként és Israelként is szerepelt, és a háború után sokat tett a Svájcban zárolt zsidó bankszámlák újbóli megnyitásáért. Ekkor talákoztam valakivel, akit Kasztner Rezső mentett ki Magyarországról Svájcba. Tőle tudtam meg részleteket a Kasztner-vonatról, amelyen majdnem kétezer embert mentett meg. Nagyon elcsodálkoztam, hogy lehet az, hogy ennyi életet megmentett és mégsem tudok róla semmit, pedig ekkorra végigolvastam már a Holokauszt alapvető irodalmát, rengeteg dokumentumfilmet néztem meg s számos emlékmúzeumban jártam. Például Spielberg is készített dokumentumfilmet (Utolsó napok – a szerk.) a magyarországi zsidó deportálásokról és meg sem említi a Kasztner nevet, ami nagyon furcsa. Elkezdtem foglalkozni vele, de csak lassan bontakozott ki előttem, hogy milyen sok rétege van ennek a történetnek. Meglepett, hogy milyen sokan próbáltak lebeszélni a filmről. Ezzel persze pont az ellenkező hatást váltották ki belőlem.

– Mi történt ezután?

– Azon túl, hogy meg kellett teremteni a film pénzügyi feltételeit, nagyon alapos kutatómunkát is végeztem, hiszen egy ilyen érzékeny témánál nem hibázhat a dokumentumfilmes. Itt a tények a legfontosabbak, és a Holokauszt alaposan feltárt terület, rengeteg szakértővel. Hét évig dolgoztunk a filmen, beleértve a kutatást, a forgatást és az utómunkálatokat, de a legtöbb időt a kutatás jelentette. Elolvastam mindent, amit csak találtam Kasztnerről. Nemcsak angolul. Rengeteg tanulmányt lefordítottam héberrel és magyarral, illetve igyekeztem elérni mindenkit, aki azon a bizonyos vonaton volt, vagy együtt dolgozott Kasztner Rezsővel. A legnagyobb segítség persze Kasztner rágalmozási perének, majd

a gyilkosság bírósági perének iratanyaga volt, amihez óriási szerencsével, de nagy nehézségek árán jutottam hozzá. Jellemző módon Izraelben semmi sincs a helyén egy irattárban és valóban a szerencsén múlik, hogy mit találunk meg. Még a film elkészülte után is kerültek elő nagyon fontos dokumentumok, a teljes igazság tehát még mindig nem derült ki, noha rengeteg új vagy eddig kevésbé ismert információ került napvilágra. Olyan ez, mint egy klasszikus görög tragédia, amelyhez mindig vissza lehet térni, hiszen az idő sok mindent megváltoztat és minden nemzedék másként látja vagy érti a Kasztner körül történeteket is. A film az én verzióm.

– Miért olyan ellentmondásos ez a történet?

– Kasztner úgy mentett meg zsidókat, hogy leállt tárgyalni a németekkel és blöffök sorozatával ezreket tudott megmenteni. Ő valójában csak nagyon kis pont volt, hiszen többszörösen kívülálló volt a budapesti zsidó közösségen belül is. Erdélyi születésű és meggyőződéses cionista volt, miközben a magyar zsidók nagy része nem hitt Izrael megalapításában. Kasztner mégis elérte, amit akart, s nem fegyverrel, hanem ésszel és pénzzel mentett meg életeteket. Izraelben hatalmas tisztelet övezi azokat a nem zsidókat, akik zsidó életeteket mentettek meg a háború alatt, de nem tudnak mit kezdeni egy zsidóval, aki ugyanezt tette.

Érthetetlen módon Izraelben nagyon sokáig, egészen a hatvanas évek elejéig, egészen pontosan Adolf Eichmann elfogásáig maga a Holokauszt szinte tabu téma volt, nem alakult ki róla nyilvános párbeszéd. Az izraeli állam fegyverrel vívta ki függetlenségét és őrizte meg pusztta létét, így nem értették, vagy nem akarták megérteni, hogy az európai zsidóság miért ment harc nélkül a pusztulásba. Ezt szégyellték, s nem tartották hősiességnek, ha valaki ügyességgel és pénzzel életet ment – többre tartották például a varsoói gettófelkelés résztvevőit, akik a családtagjaikkal

Gyerekek
a Kasztner
vonaton

Kasztner Rezső Zsuzsi lányával

Ze'ev Eckstein a tárgyaláson

együtt ugyan szinte mind elpusztultak, de harcoltak. Egy mártír többet ért, mint egy túlélő. Kasztner magas rangú nácikkal tárgyalt, s a nürnbergi per során olyan vallomást tett, amely a vele korábban együttműködő Kurt *Becher* SS-tisztet kedvező színben tüntette fel. Ennek körülményei máig is tisztázatlanok, de nagyon valószínűnek ítélem, hogy felsőbb utasí-

tásra tette, hiszen a háború végén közvetlenül még Becher ellen vallott. Feltehetőleg az elkobzott zsidó javak visszaszerzése állt a háttérben, amelyre Izraelnek ekkor égető szüksége volt, hogy fegyvereket vásárolhasson. A nácikkal való tárgyalás nem egyenlő az összejátszással, Kasztneret mégis sokan árulónak tekintették, és rengeteg hamis váddal illették.

Kasztner Rezső a rádióstúdióban

Az erdélyi születésű Kasztner Rezső az 1941-42-ben alapított Budapesti Segély- és Mentőbizottság egyik vezetőjeként tárgyalásokat folytatott többek között magával Eichmannal arról, hogy pénz, különféle javak és katonai felszerelés fejében engedjenek távozni magyarországi zsidókat. 1944 júniusában futott ki Budapestről az azóta csak Kasztner-vonatként emlegetett szerelvény, rajta 1684 magyar és lengyel zsidóval a menedéket nyújtó Svájcba. Az izraeli Jad Vasem Intézet szerint neki köszönhető az életét további 20 ezer magyar zsidó is, akik Kasztner tárgyalásai nyomán a koncentrációs tábor helyett egy ausztriai munkatáborba kerültek. A kutatók azt is feltárták, hogy a háború végén a koncentrációs táborokban Kurt Becher SS-főtiszt kíséretében tett látogatásaival legalább százezer foglyot mentett meg a haláltól, amikor rávette a parancsnokokat a tömegmészárlások befejezésére. Becher azért tette lehetővé ezt az akciót, mert azt akarta, hogy egy zsidó tanúsítsa a háború után a személyes „jó szándékát”. A háború után Izraelben letelepedett Kasztner azonban egy általa indított rágalmozási perben az izraeli bíróság meglepő fordulattal arra hivatkozva ítélte el, hogy a nációkkal tárgyalva „eladta a lelkét az ördögnek”. Bár a továbbviteli tárgyaláson Kasztner végül tisztázták a vád alól, ám közben egy szélsőjobboldali zsidó, Ze'ev Eckstein 1957-ben a Tel Aviv-i lakása előtt lelőtte. A gyilkos, aki saját állítása szerint az izraeli titkosszolgálatnak dolgozott, kevesebb mint hét évnyi börtön után szabadult.

– *Melyek voltak ezek a vádak?*

– Azt híresztelték róla, hogy a saját zsebére is dolgozott, s csak a saját rokonait és ismerőseit, illetve gazdag zsidókat mentett meg. A vádakkal ellentétben Kasztner nem a saját rokonait mentette, és nem fizettette meg a vonatjegyet a felszállókkal. Családtagjai közül csak 19-en voltak a szerelvényen, vagy száz további rokona és ismerőse Auschwitzban halt meg; a jegyért pedig csak 150-en fizettek. Ennyi jegyet valóban gazdag zsidók között „árverezett el”, hogy a németek által követelt fejpénzt ki tudja fizetni s például lengyel árvák és nincstelenek útját is fedezni tudja. A másik alapvető vád és téveszme, hogy Kasztner abban egyezett meg Eichmannal, hogy titokban tartja, amit a haláltáborokról megtudott, s így közvetve vagy közvetlenül segédkezett a magyar zsidóság kiirtásában. Eleve nincsen arra bizonyíték, hogy Kasztner ekkor már tudott volna a koncentrációs táborok megsemmisítő jellegéről, másrészt a dolog lényege pont az, hogy csak blöffölt, amikor a németekkel elhitette, hogy ő a magyar zsidóság befolyásos vezetője. Mint mondtam, valójában kis pont volt, és mint ilyen, aligha tehetett volna bármit, hogy a németek megszállta és nyilasok által uralt országból tömegesen menekítsen ki családokat, gyerekeket vagy öregembereket. Ő mégis ezeket mentett meg, de csak itt, Budapest utcáit látva és a Dohány utcai zsinagógánál található emlékhelyen neki állított emléktáblát látva fogalmazódott meg bennem a legnagyobb paradoxon. Kasztner Rezső az egyetlen, akit azok alapján határoznak meg, akiket nem mentett meg. Megdöbbenő, hogy egy sikeres életmentő akció végrehajtóját azokon keresztül definiáljanak, akiken nem sikerült segítenie, hiszen még a túlélők is így fogalmazznak a táblán: „Bár százezrek elpusz-

tultak, Kasztner Rezsőnek sikerült megmentenie a következő embereket...”

– *Min változtatott a film?*

– A filmben megszólalnak azok, akik Kasztner igazát védik, a családtagok, kutatók és történészek, de azok is, akik a mai napig árulóként tartják számon, sőt, a gyilkosa, Ze'ev Eckstein is a kamera elé állt, hogy elmondja a véleményét. Én magam nem mondok véleményt a filmben, csak kérdéseket teszek fel, a lehetséges válaszokat a megszólalók mondják el, a tények azonban magukért beszélnek. Ennek köszönhetően megindul Kasztner Rezső társadalmi rehabilitálása, változik megítélése, és egyáltalán: már lehet beszélni a témáról. Pár hónapja, a „Kasztner meggyilkolása” bemutatása után Izrael legtekintélyesebb lapjában, a *Haarec*ben megjelent egy írás a filmről, majd valamivel később feltűnt egy majdnem kilencven éves Holokauszt-túlélő is, hogy végre Kasztner védelmében szólaljon fel. Ötven évvel ezelőtt, a per idején nem tette ezt meg, mert a barátai akkor azt tanácsolták neki, hogy jobban teszi, ha hallgat. A bácsi azonban a halála előtt még tudatni akarta a világgal, mit köszönhet Kasztner Rezsőnek. Sokan megszólaltak, megindult egy párbeszéd. Ez a lényege az egésznek, hogy ne hallgassunk el problémákat, a nehezen megválaszolható kérdéseket sem Magyarországon, sem Izraelben. Rendkívül boldog vagyok, hogy a film sikere Budapesten is azt mutatja: van igény arra, hogy átgondoljunk régi beidegződéseket, s érdemes fájó igazságokat kimondani, mert csak így tisztulhatunk meg és léphetünk tovább. Végre mások is kezdik belátni, hogy nem csak egyféle hős létezik.

Vízer Balázs